

PETITA RUTA CULTURAL AL POBLE DE BELLVEI

RESUM

El 21 de setembre proppassat els socis de l'IEP tingueren ocasió d'anar a Bellvei per tal de visitar l'església i algunes de les seves cases pairals. S'ofereix aquí l'origen històric del poble de Bellvei, de la seva església i de cadascuna de les cases visitades.

ABSTRACT

On 21st September last year, the members of IEP had the opportunity to travel to Bellvei and visit its church and some of its manor houses. The following provides information on the historic origin of Bellvei village, its church and each of the visited houses.

I

Un dia, tot fullejant una enciclopèdia del segle XIX, hi vaig llegir que l'església de Bellvei estava construïda sobre unes runes romanes. No sé pas si la notícia és científica, però tampoc hauria d'estranyar, ja que pel que ara és el nostre terme hi passava la Via Augusta. Així que els romans trepitjaren el terme, treballant en la construcció d'aquella via de comunicació. I després hi hauria el trànsit... I els ibers, encara que no n'hem trobat restes, també s'hi haurien passejat i molt abans que els romans. Si a les Masies de Sant Miquel i a Calafell s'han trobat restes iberes, encara que Bellvei no existís com a ens habitat, hauria estat el lloc de pas natural per passar d'un nucli a l'altre. I a la Graera s'han trobat restes prehistòriques... La història del territori sempre és més antiga que la del poble que s'hi arriba a emplaçar.

El nom, però, fa la cosa. Aymerich de Bello Vicino –personatge mític o històric?– fou el cavaller, adscrit al baró de Castellet, que féu erigir la primitiva Torre de Bellvizi, a finals del segle X. L'expressió llatina Bello té dues traduccions: “bo”, “amable”, en la tradició oral i en la bibliogràfica, i “guerra”, “lluïta” o “combat”. Depèn de si ho fem derivar de l'adjectiu *Bellus-a-um* o del substantiu *Bellum-i*. Etimològicament, doncs, tenim dues possibilitats: bon veí/guerrer proper. Si tenim en compte el context de l'època en la qual es construí aquella torre –l'avanç dels comtes de Barcelona en terres que de segles ocupaven els sarraïns–, veiem que la primera funció que tingué el nostre poble fou la militar, per la qual cosa “guerrer” sembla més propi. Els dos significats no són radicalment diferents: un guerrer amic no deixa de ser un bon veí; en ambdós casos sempre es tracta d'algú de confiança, d'algú que agrada tenir pròxim, al costat. Aquesta torre esdevindria masia fortificada a la qual s'anomenà Castell i, junt amb la Quadra de la Muga, el 1037, eren del senyor Tedvert, vassall del baró del Castell de Sant Esteve de Castellet.

II. L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA

El primer temple cristià de Bellvei fou la capella del Castell. Capella que fou visitada l'any 1303 pel bisbe de Barcelona, i és ben bé possible que a partir d'aquella data es comencés a construir una primera església, com a construcció separada de la resta de cases, al lloc on s'emplaça l'actual. Els capellans venien a oficiar des de la Gornal, però sabem que tenien casa a Bellvei, al costat de cal Santo, com ens ho diu un document de principi del segle XVII quan parla de l'afrontació d'aquella casa a migdia: "casa que havia sigut de capellans".

Aquella primera església quedà petita i el 1620 s'iniciaren gestions per a la construcció d'una de nova al mateix lloc. La Comtesa d'Aguilar, baronessa de Castellet, subvencionà l'obra, però l'any 1645 encara es realitzaven donatius populars per a les obres de l'església. Així es configurà l'església on avui som. Llevat de l'ala més oriental, ampliació que s'efectuà el 1988, com a última voluntat de mossèn Joan Llorc, davant d'una demanda de la seva padrina, la Sra. Molins, la qual donà satisfacció a la despesa. Antigament i fins al 1865, al lloc que ocupa aquesta nova nau, hi hagué el primer cementiri del poble.

L'església sempre ha estat objecte d'obres de manteniment i de reparació al llarg de la seva història, segons les necessitats i segons la sensibilitat dels bellveïns. Temps enrere, es celebrava a Bellvei una festa anual que perdurà com a tradició viva fins almenys a mitjan segle XIX; era per al dia del Sufragi per les Ànimes del Purgatori i festa de Sant Roc, en què l'Ajuntament permetia que algú altre s'encarregués de vendre vi a veïns i a forasters participants en la festa. La recaptació es destinava, segons l'any i les necessitats, per a obres de l'església o per a obres de caràcter municipal. L'any 1836, per Sant Roc, es vengueren dues bótes de vi, les quals donaren un rendiment de 43 lliures, 3 sous i 3 diners; una quantitat gens menyspreable.

El 1859, en una nit d'aiguat, un llamp caigué a l'església i esquerdà tot el frontis. El document explica, per una banda, que la gent temia anar a missa perquè el temple no oferia seguretat, i, per altra banda, indica la necessitat de fer-lo més gran perquè "només hi caben la meitat dels feligresos". Així, un temps després d'aquella tempesta, hem de suposar –perquè el document no ens diu més– obres de restauració i d'engrandiment.

L'any 1918 tornaren a actuar els paletes: es reforçà la cimentació de l'àbsida, es construí l'arc de descàrrega sobre el dintell del portal, s'enderrocà la vella volta del cor per fer-la nova, es reconstruíren els tres arcs de sota la volta i es reforçaren els arcs dels altars de les parets laterals. El 1930 es feren obres al campanar per tal de reforçar-lo i assegurar les campanes. Després de la Guerra Civil s'hauria de dotar l'església de nous bancs, de noves imatges..., ja que gairebé tot el mobiliari havia sofert incendi provocat.

*L'església de Santa Maria de Bellvei,
a l'esquerra l'Ajuntament.*

Can Vidal.

III

Les cinc cases que visitarem es deixen classificar, en funció de la seva antiguitat, en cases del blat i en cases del vi. Així, cal Vidal i cal Santo serien cases del blat, l'origen de les quals cal cercar a l'època medieval, mentre que cal Pau Bernat, cal Gomila i cal Rion serien cases del vi, i tenen el seu origen, les dues primeres, ben entrada la segona meitat del segle XVIII i, la tercera, a finals del XIX. Evidentment, quan la vinya hauria d'imposar-se al blat, les cases del cereal també s'incorporen i participen en els avantatges de la vinya.

Les primeres cases habitades a Bellvei, a banda de dues o tres adossades al castell, conformaren els carrers Major, plaça Vella i Lluchs. A l'època feudal totes aquestes cases tenien terres en propietat, però havien de pagar per elles, al senyor del lloc, censos i delmes anuals en espècie. L'any 1595 les cases que disposaven de més terra al terme eren cal Vidal i cal Matons, amb més de 70 jornals, seguides de cal Lluch i de cal Santo, a aquestes les seguien cal Ponico, cal Roca i cal Racó, amb més de 50 jornals; les vint-i-una restants cases que hi havia disposaven d'entre 15 a 25 jornals, llevat d'un propietari que només tenia 8 jornals i d'un altre amb 3. Evidentment, qui tenia més terra era el propi senyor del castell, el qual no declarava, però que disposava del 40 al 50% de les terres del terme.

Ara bé, a l'època del blat, d'un terç a la meitat de les terres declarades eren bosc i muntanya. Aquest paisatge s'hauria de transformar radicalment, amb la febre de la vinya, i els negocis del vi i de l'aiguardent, amb la roturació de noves terres per a aquella fi. El fenomen s'inicià a la segona meitat del XVII i continuà sense interrupció durant els dos segles següents. El nucli antic de Bellvei, durant aquest temps, s'engrandí amb els carrers Arrabal, Nova, Cortons, Carretera, Cementiri, Montpeó, Sant Joan, Sant Josep i Sant Magí; sorgeix el nucli adossat de les Casetes de la Gornal. En dos-cents anys es passà dels 150 als 1.200 habitants.

Aquest canvi o revolució agrícola augmentà el poder adquisitiu d'aquelles famílies propietàries, ja que no havien de pagar al senyor, sinó els mateixos censos per unes terres que ara multiplicaven la seva rendibilitat, cedides moltes d'elles a rabassa morta. El senyor, el qual havia perdut força influència a partir de 1714, en perdé més amb la introducció del liberalisme al segle XIX, i acabà eclipsant-se quan els propietaris deixen de pagar aquells censos. Sorgeix així una burgesia agrària, el gran senyor ha estat substituït per una desena de propietaris que destaquen per tenir més terra que la resta, per tenir més o menys rabassers treballant en terres seves i, en conseqüència, per disposar de més excedents, la qual cosa els permet llançar-se al comerç i a la indústria. Cadascuna d'aquestes cases no sols participarà en la producció i l'exportació dels aiguardents a Europa i a Amèrica –cal Roig, fins i tot, disposarà d'un vaixell propi amb aquella fi–, sinó que molts dels seus fills es convertiran en veritables indians, i entraran, directament o indirectament, en distints àmbits: els estudis especialitzats, el gran comerç, el món de les finances, de les lleis, de la indústria o de la política...

IV. CAL VIDAL

Cal Vidal, al carrer Major, és una de les cases més antigues de Bellvei. Els Vidal han deixat nom a la casa, però no fou el primer cognom dels seus caps. Així, en els fogatges dels segles XIII i XIV, no hi apareix encara cap Vidal. El primer Vidal del qual tenim notícia, i que ja vivia en aquesta casa, fou Montserrat Vidal, qui, com a jurat o magistrat municipal, s'encarregà de redactar el fogatge de l'any 1553.

Cal Vidal fou una casa hisendada, amb propietats també en d'altres termes municipals, però els seus hereus no treballaven les terres directament, sinó que, almenys de finals del segle XVI, es dedicaven al comerç. Trobem així Bartomeu Vidal, el qual, el 1598, comprava tres quarters de forment a Montserrat Mir de Vila-seca i venia forment i ordi a Francesc Urgell. Havia de ser un bon negociant, ja que un any després, el 1599, comprava a Joan Nin 30 jornals de terra, en terme del Vendrell, a la partida Camp de l'Era i Oliverar.

Un successor seu, ja en l'època contemporània, fou Pere Vidal i Borrell, el qual, el 1815, va ser nomenat recaptador de la Real Casa de la Caridad, càrrec que li permetia lliur titol a l'entrada de casa seva i gaudir de certs privilegis. El seu fill, Pere Vidal i Morgades, fixà residència a Vilanova i la Geltrú, on es va casar. Aquestes noves generacions, les contemporànies, continuen treballant les seves hisendes per mitjà de majordom i de rabassers i tenint cura, alhora, dels negocis. A Cuba, a la ciutat de Càrdenas, la casa Vidal, a mitjan segle XIX, muntà una fàbrica de fustes; alguns dels seus treballadors foren reclutats a Bellvei; els Vidal els pagaven el viatge perquè hi poguessin anar

i després els descomptaven el preu d'aquell del sou que hi haurien de guanyar. Els Vidal es feien enterrar –i són els únics dels qui ho sabem– a l'interior de l'església.

V. CAL SANTO

Cal Santo també és una casa molt antiga, potser del segle XIII, i fou la primera de construir-se a l'inici del camí de Calafell, donant origen al carrer de Mar, que avui diem Jaume Palau. La primitiva casa disposava d'un baluard al davant i d'un altre al darrera, segurament com a defensa en una casa que quedava relativament separada de la resta. Al seu costat, la casa que avui es coneix per cal Silo, antigament havia estat "casa de capellans", és a dir, la primera rectoria de la qual tenim notícia. Tal vegada el renom de la casa, cal Santo, prové d'aquella proximitat o veïnatge.

El 1497 el seu cap de casa, Pere Figuera, ja era hisendat; uns cent anys després, el seu successor era Fransi Vidal, germà de Bartomeu Vidal de cal Vidal. Aquest donà en dot, al seu germà Fransi, 4 jornals de terra a la partida de la Martina. El Fransi, a més, augmentà el patrimoni de la casa, comprant terra a les partides de la Pallisa i del Cubell. I aconseguí l'enfranquiment dels censos que havia de pagar, en vendre, al Senyor del Castell de Bellvei i de la Quadra de la Muga, una sèrie de patis que posseïa davant mateix del castell.

Cal Santo sobre el carrer Jaume Palau.

Cal Santo.

VI. CAL PAU BERNAT

L'origen del renom de la casa Pau Bernat el trobem l'any 1770, quan Pau Güell i Vidal es matrimonià amb Magdalena Totosaus i Sicart, tot estrenant casa a l'actual carrer Jaume Palau. El Pau havia nascut al Vendrell i arribà a Bellvei, junt amb dues germanes, quan la seva mare vídua, la Maria Vidal i Teixidor, es casà en segones núpcies amb el també vidu Pere Màrtir Sicart i Castellví de cal Bernat, l'any 1755. El Pau començà sent un rabasser, però, a la dècada dels anys 80 del segle XVIII, es converteix en un petit propietari. Ven els drets d'algunes rabasses o les compra; cada tres o quatre anys adquireix una nova peça de terra..., es dedica al comerç... i el mateix fa el seu fill, Pau Güell i Totosaus, hisendat, el qual, el 1818, és nomenat col·lector de la Pia Caritat de Presos Pobres i el 1827 edificà una casa, al costat nord de la seva, que fou hostel els anys que arrendava aquest servei a l'Ajuntament. Dos dels seus fills feren la carrera d'Amèrica, sense deixar mai la seva vinculació a la casa paterna. L'hereu, Ramon Güell i Romeu, junt amb la seva esposa Raimona Serra i Virgili del Vendrell, féu edificar una nova casa, de planta noble, al costat de la primera, que s'acabà de construir el 1854, que és la que es visita.

Cal Pau Bernat, entrada principal sobre el carrer Jaume Palau.

Cantonada de Cal Pau Bernat.

Cal Pau Bernat sobre l'antiga carretera general.

VII. CAL GOMILA

A l'últim quart del segle XVIII, la família Gomila s'instal·là a Bellvei, procedent de la masia Gomila, en terme de Sant Jaume dels Domenys. L'Antoni Figueres i Figueres comprà un solar al carrer de Montpeó i s'hi construí una casa. Els seus tres fills, Ramon, Magí i Andreu, ja eren casats. El Ramon havia de ser l'hereu, però morí jove, sense fills. El Magí vengué la casa del carrer de Montpeó a Pau Totosaus (a) Pau Poetó. L'Andreu, fuster d'ofici, fou qui construí la casa de l'actual carrer Pau Casals, cal Gomila.

L'Andreu, a Bellvei, es convertí en un petit propietari –el seu germà Ramon havia comprat petites peces de terra a Bellvei i a Santa Oliva–, però la seva mare li deixà tota una heretat al terme de Montagut, treballada per rabassers. L'acumulació de capital li permeté, a l'igual que les altres cases de les quals hem parlat, convertir-se en prestamista, és a dir, a deixar diners a termini, i cobrar interessos per ells. Sense que sapiguem, avui per avui, el vincle que l'unia a la casa Rocacrespa de Cubelles, l'Andreu fou tutor i curador de Màrtir Rovirosa, fill d'aquella important casa, que tenia celler a Bellvei, al carrer de l'Arrabal.